

Список використаних джерел:

1. Декларація Міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці : Міжнародний документ від 18.06.1998 р. / Міжнародна організація праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_260.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII / Верховна Рада УРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
4. Мельник К.Ю., Бабенко А.О. Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 240 с.
5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
6. Про внесення змін і доповнень у деякі постанови Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах : Постанова Верховного Суду України від 25.05.1998 р. № 15 / Пленум Верховного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-98>.
7. Конвенція про охорону материнства (переглянута в 1952 році) № 103 : Міжнародний документ від 28.06.1952 р. № 103 / Міжнародна організація праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122.
8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
9. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок (ДНАОП 0.03-8.08-93) : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.1993 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94>.
10. Лозан Б.О. Правове регулювання праці жінок в Україні. Вінницький національний технічний університет. 2016. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2016/paper/download/498/361>.
11. Конвенція про нічну працю : Міжнародний документ від 26.06.1990 р. № 171 / Міжнародна організація праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_033.

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.3-2.5>

ТКАЧЕНКО Д.В.

ПРИНЦИПИ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІВ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано зміст принципів відсторонення суддів за трудовим законодавством України. Виведено перелік відповідних принципів. Деталізовано роль і значення кожного з них у відповідній системі. Наведено, що для обмеження конституційного права на працю суддів у вигляді їх відсторонення повинна бути легітимна мета, яка виправдовує таке обмеження та втручання з боку держави в діяльність цієї категорії осіб. Наголошено, що обмеження права на працю судді повинне бути співмірним із потребами досудового розслідування, якою, зокрема, є необхідність забезпечення дієвості розслідування. Принцип пропорційності враховується і під час відстороненні судді в порядку застосування дисциплінарного стягнення. З'ясовано, що під час відсторонення суддів використовується принцип

публічності, оскільки розгляд документів, на підставі яких ухвалюється рішення про відсторонення судді, здійснюється відкрито, результати про прийняте рішення підлягають обов'язковому публічному доведенню, тобто опублікуванню. Визначено, що Вища рада правосуддя є квазісудовим органом, який під час вирішення питання про відсторонення судді фактично здійснює судові повноваження. Рішення Вищої ради правосуддя, яка, ухвалюючи рішення щодо відсторонення судді, здійснює судову функцію, аналогічно повинне мати такий же статус обов'язковості, як і судові рішення. Крім того, обов'язковість рішень вказаного органу впливає із положень законодавства щодо необхідності направлення копії рішення ініціатору відсторонення судді, судді, якого відсторонили, голові суду, у штаті якого перебуває суддя, а також опублікування такого рішення для широкого загалу. Зроблено висновки, що принципами відсторонення суддів є закріплені в законодавстві правила, на яких базується таке відсторонення, до яких відносяться: принцип верховенства права, який, зокрема, але не виключно, включає принцип пропорційності, законності, обґрунтованості; принцип рівності; принцип невідворотності застосування до судді відсторонення в разі наявності підстав; принцип строковості; принцип обов'язковості рішення Вищої ради правосуддя про відсторонення судді, принцип наявності правових гарантій захисту судді під час відсторонення; принцип участі судді у процесі прийняття рішення щодо його відсторонення.

Ключові слова: принцип, підстави відсторонення суддів, трудове законодавство, праця суддів, порядок відсторонення суддів, правосуддя.

In the article the content of the principles of removal of judges under the labor legislation of Ukraine are analyzed. The list of relevant principles is outlined. The role and meaning of each of them in the respective system is detailed. It is stated that in order to restrict the constitutional right to work of judges in the form of their removal, there should be a legitimate aim which justifies such restriction and state interference in the activity of this category of persons. It is emphasized that the restriction of the right to work as a judge should be commensurate with the needs of pre-trial investigation, which in particular is the need to ensure the effectiveness of the investigation. The principle of proportionality is also taken into account when a judge is removed in the order of disciplinary action. It is found that the principle of publicity is used in the removal of judges, since the examination of the documents on the basis of which the decision to remove a judge is made is open, the results of the decision taken are subject to obligatory public proof, ie publication. It is determined that the High Council of Justice is a quasi-judicial body which, in deciding whether to dismiss a judge, actually exercises judicial power. The decision of the High Council of Justice, which, when deciding to remove a judge, performs a judicial function, should similarly have the same binding status as a judicial decision. In addition, the binding nature of the decisions of that authority stems from the provisions of the legislation regarding the need to send a copy of the decision to the initiator of removal of the judge, the judge who was discharged, to the chairman of the court in whose state the judge is located, as well as to publish such a decision for the general public. It is concluded that the principles of dismissal of judges are laid down in the rules on which such removal is based, which include: the principle of the rule of law, which, in particular, but not exclusively, includes the principle of proportionality, legality, validity; the principle of equality; the principle of the inevitable application to the judge of removal in the case of grounds; the principle of urgency; the principle of binding decision of the High Council of Justice on the removal of a judge; the principle of participation of a judge in the decision-making process on his removal.

Key words: principle, grounds for removal of judges, labor legislation, work of judges, procedure for removal of judges, justice.

Вступ. Запровадження будь-якого інституту переслідує певну ціль, що й зумовлює визначення завдань для досягнення такої цілі. Мета у вигляді певних обставин чи умов, які необхідно досягти чи які необхідно попередити, усунути, завжди передує запровадженню певного

правового регулювання, а в подальшому супроводжує його існування. Мета відсторонення суддів має надзвичайно важливе значення, оскільки вже зазначалося, що відсторонення суддів є обмеженням конституційно закріпленого права на працю, а також втручанням у незалежність судді. Свого часу Конституційним Судом України було визначено, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими – вони мають переслідувати легітимну мету, бути зумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, в разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016) [1]. Тому так само і для обмеження конституційного права на працю суддів у вигляді їх відсторонення повинна бути легітимна мета, яка виправдовує таке обмеження та втручання з боку держави в діяльність цієї категорії осіб. Разом із тим, як убачається із чинного законодавства, законодавець чітко не визначив відповідну мету, не приділено цьому належної уваги і з боку науки трудового права.

Не менш важливим є також питання дослідження принципів та гарантій відсторонення суддів. Адже перші є основоположними початками правового регулювання відсторонення суддів, які визначають ключові моменти та особливості відсторонення. Вони є тими універсальними правилами, на основі яких будується вся система відсторонення суддів, визначаються найбільш важливі моменти. Принципи регулювання відсторонення суддів є стандартами, відхід від яких нівелює легітимність застосування цього заходу. Другі ж (гарантії) є захисними механізмами, які виключають виникнення негативних наслідків для особи та надмірне чи свавільне втручання в її права. Вони зводять до мінімуму можливість порушення охоронюваних законом прав суддів та їх незалежності. Саме гарантії у своїй сукупності становлять систему заходів, що забезпечують нормальну організацію відсторонення суддів, його правомірність та ефективність. Сьогодні в законодавстві відсутній перелік як принципів, так і гарантій відсторонення судді, відсутня й окрема пряма вказівка на них у нормах права. Залишається недослідженим це питання й серед науковців трудового права.

Окремі аспекти мети, значення, принципів та гарантій відсторонення від виконання трудової функції досліджували Р.Д. Арлнова, В.О. Голобородько, М.І. Іншин, М.О. Кабаченко, Л.А. Квіт, В.О. Кравчук, О.М. Овчаренко, В.Г. Петров, В.М. Починок, Н.З. Рогатинська, В.І. Фаринник, В.І. Щербина.

Результати дослідження. Щодо принципів відсторонення суддів, то вони виступають тим інтегруючим елементом, який об'єднує цей інститут у цілісну систему. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що в загальному вигляді під принципами розуміють керівні положення чи ідеї, установки в будь-якій діяльності [2, с. 439]. Тобто те, що являє собою першооснову, направляючий фактор. Під час цього в окрему категорію виділяються принципи права, які визначаються найважливішою частиною всього, базовими нормативно-керівними засадами (імперативними вимогами)», що визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин [3, с. 303]; основні начала права, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю, відображають найважливіші положення права [4, с. 11]. Такі принципи визначають спрямованість правового регулювання певних правових відносин. Будучи відображеними в законодавстві, правові принципи, по-перше, самі набувають регулюючого значення, впливаючи на правосвідомість людей, і по-друге, виступають в якості відправних засад для подальшого розвитку законодавчої та правозастосовної діяльності [5, с. 22]. Для кожної з галузей права вони є закріплені в законодавстві правилами, на яких базуються конкретні відносини. Тому під принципами відсторонення суддів варто розуміти ті керівні ідеї, правила, на основі яких базується тимчасове усунення судді від здійснення своєї трудової функції.

Способами закріплення принципів права в законодавстві є текстуальний (принцип безпосередньо текстуально закріплений у конкретній статті нормативно-правового акту) і смисловий (принцип впливає зі змісту законодавства) [6]. Тобто для виділення принципів правового регулювання певних правовідносин не є обов'язковим закріплення їх переліку та безпосередньої вказівки на те, що відповідне положення є принципом. Зміст окремих норм може вказувати на їх наявність. Сьогодні принципи відсторонення суддів прямо не визначені в законодавстві, тому варто вести мову про їхнє смислове закріплення в нормах права.

У науковій літературі не приділено окремої уваги питанню принципів відсторонення суддів. Разом із тим варто розглянути окремі принципи відсторонення від роботи, запропоновані

Н.В. Глевською. Автор вважає, що правові норми про відсторонення базуються на декількох основних положеннях, що становлять зміст принципів правового регулювання відсторонення працівників. Зокрема, нею до числа принципів правового регулювання відсторонення віднесено принцип превентивної ролі відсторонення від роботи. Під час цього, на думку автора, попередження небажаних наслідків під час продовження трудової діяльності найманого працівника проявляється неоднозначно. В одних випадках, як наприклад, під час відсторонення від роботи в разі появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, попереджуються неправомірні дії працівника, що можуть нанести матеріальну і моральну шкоду не тільки роботодавцю, але й оточуючим працівника особам. Залишення працівника в такому стані на робочому місці, особливо якщо його праця пов'язана з обслуговуванням машин, механізмів, агрегатів, є надзвичайно небезпечним і непередбачуваним. В іншому випадку відсторонення працівника може бути викликане необхідністю попередження або істотного обмеження можливості зараження певного кола громадян інфекційними захворюваннями [7, с. 175]. Однак якщо в ситуації з відстороненням від роботи сумнівів щодо виділення цього принципу немає, то щодо відсторонення суддів варто зробити уточнення, що не у всіх випадках відсторонення судді має превентивний характер. Як уже зазначалося, відсторонення судді в порядку застосування дисциплінарного стягнення є не превентивним заходом, а заходом притягнення до юридичної відповідальності. Тому говорити про однозначне виділення цього принципу для усіх видів відсторонення не варто. Н.В. Глевською виділяється також такий принцип відсторонення від роботи, як правова захищеність відстороненого працівника. Автором зазначається, що на період відсторонення працівник не має можливості влаштуватися на будь-яку іншу роботу, адже повний розрахунок з ним не проводиться, а трудова книжка йому не видається. До того ж на час відсторонення працівник, як правило, не одержує заробітної плати, оскільки не виконує встановленого нормативу праці. Унаслідок цього законодавством передбачена низка гарантій, покликаних посилити правову захищеність відстороненого працівника. До них відноситься можливість працівника оскаржити дії роботодавця та уповноважених посадових осіб, що віддали розпорядження про недопущення його до роботи [7, с. 177]. Вважаємо, що даний принцип також має місце і у випадку відсторонення суддів. Зокрема, законодавством передбачено також ряд гарантій, які створюють захищеність відстороненому судді, в першу чергу захищеність від свавільності під час прийняття рішення щодо його тимчасового усунення. Це і можливість оскарження відповідного рішення як під час відсторонення від роботи, так і за наявності інших гарантій, про які буде йти мова нижче.

На наш погляд, як інститут відсторонення від роботи звичайного працівника, так і інститут відсторонення суддів має ще ряд принципів, в першу чергу йдеться про загальноправові принципи, які поширюються на будь-які правовідносини. Це конституційно закріплені принципи верховенства права, законності, рівності. Щодо відсторонення суддів, то ці принципи проявляються у специфічному їхньому змісті.

Щодо принципу верховенства права, то від закріпленій у статті 8 Конституції України, відповідно до частини першої якої України визнається і діє принцип верховенства права [8]. Зміст цього принципу не розкрито на рівні Основного Закону. Разом із тим Конституційний Суд України в Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15 рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) виклав правову позицію щодо розуміння принципу верховенства права як панування права в суспільстві та пов'язав його з ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності. На думку Конституційного Суду України, одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його отождолення із законом, який іноді може бути і несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права [9]. Говорячи про втілення цього принципу під час відсторонення від правосуддя, вважаємо, що він втілюється в тому, що рішення про відсторонення судді має бути справедливим, тобто мати легітимну мету та бути належно обґрунтованим. Частина друга статті 19 Конституції України передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Приймаючи певне рішення, орган влади, а особливо суд, повинен довести, що діє згідно з наведеним

приписом. Такі доводи містяться в мотивувальній частині рішення [10]. Принцип обґрунтованості рішення або дії вимагає від суб'єкта владних повноважень враховувати як обставини, на обов'язковість урахування яких прямо вказує закон, так і інші обставини, що мають значення у конкретній ситуації. Для цього він має ретельно зібрати і дослідити матеріали, що мають доказове значення у справі, наприклад, документи, пояснення осіб, висновки експертів тощо. Суб'єкт владних повноважень повинен уникати прийняття невмотивованих висновків, обґрунтованих припущеннями, а не конкретними обставинами. Так само неприпустимо надавати значення обставинам, які насправді не стосуються справи. Несприятливе для особи рішення повинно бути вмотивованим [11]. Призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті [12]. Тобто як під час ініціювання, так і під час розгляду питання про відсторонення повинні бути наявними мотиви щодо усіх аргументів, наведених для обґрунтування відсторонення судді. Під час цього дані обов'язки стосуються як аргументів із питань факту (тобто обставин, які належить з'ясувати у справі), так і питань права (тобто норм права, які належить застосувати у справі) [10]. Адже як відсутність фактичної підстави, так і відсутність нормативно визначеної підстави є умовою для оскарження відповідного рішення та його подальшого скасування. Їхня відсутність ставить під сумнів законність прийнятого рішення, правомірність обмеження прав. Тому об'єктивним є твердження того, що наявність обґрунтування рішення є запорукою забезпечення принципу верховенства права.

Ще одним із проявів верховенства права є також принцип пропорційності, який Конституційний суд відносить до одного з елементів верховенства права (рішення від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012), де зазначається, що цей принцип означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах держави, мають бути не тільки спрямованими на досягнення легітимної і вагомої мети, а й повинні бути співмірними з нею [13]. Подібна позиція викладена в рішенні ЄСПЛ у справі «Осман проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1998 року, де зазначено, що обмеження не буде сумісним із пунктом 1 статті 6 Конвенції, «якщо воно не має правомірної мети і якщо відсутнє пропорційне співвідношення між вжитими засобами та поставленою метою» [14, с. 88]. Саме на необхідність урахування співмірності, що за своєю суттю є пропорційністю, під час прийняття рішення про відсторонення суддів звертається увага під час практичного застосування цього заходу. Так, наприклад, під час ухвалення відповідних рішень щодо відсторонення судді у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності ВРП встановлює й відсутність обставин, які б свідчили, що клопотання уповноваженої особи є формою незаконного впливу, тиску чи втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, а також враховує співмірність між такою засадою, як незалежність та недоторканність суддів, і наслідками тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Саме на це звертається увага і у судових рішеннях [15]. Необхідність вирішення питання про співмірність такого заходу встановлюється в положеннях КПК України. Так, відповідно до пункту 2 частини третьої статті 132 КПК України застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що, зокрема, потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора [16]. Тобто обмеження права на працю судді повинне бути співмірним із потребами досудового розслідування, якою, зокрема, є необхідність забезпечення дієвості розслідування. Принцип пропорційності враховується і під час відсторонення судді в порядку застосування дисциплінарного стягнення. Так, відповідно до частини п'ятої статті 50 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від дисциплінарного стягнення визначається на основі принципу пропорційності, зокрема, враховуються характер дисциплінарного проступку судді, його наслідки, дані, що характеризують особу судді, ступінь його вини, наявність непогашених дисциплінарних стягнень, інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності [17]. Тобто для застосування дисциплінарного стягнення у вигляді тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя необхідно враховувати ряд обставин, які впливають на характер вчиненого діяння та ступінь завданих негативних наслідків. Таким чином, дані положення підтверджують загальнотеоретичне визначення принципу пропорційності, що свідчить про його наявність під час застосування такого заходу юридичного впливу, як відсторонення судді.

У загальнотеоретичному плані принцип пропорційності пов'язується зі справедливістю, яка є складною та багатогранною категорією. Ще Аристотель поєднував розподільчу справедливість із категорією «пропорційності» і зазначав, що «справедливе є щось пропорційне. Пропорційність – це середина, і справедливе полягає у пропорційності» [18, с. 93]. На відміну від інших загальнопра-

вових принципів, цей принцип спрямований безпосередньо на визначення необхідності втручання державних органів у права та свободи осіб, ступеня такого втручання і має на меті захист прав та свобод від надмірного правообмеження [18, с. 91]. Цей принцип є дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія) [11]. Його призначення насамперед виявляється у стримуванні втручання держави у права людини та збалансуванні публічних і приватних інтересів, внаслідок чого обмеження прав людини державними органами заради відповідного публічного інтересу повинно бути виправдане, а міра цих обмежень має бути необхідною та обґрунтованою [11]. Надмірні правообмеження, які не відповідають принципу пропорційності, ставлять під сумнів не лише утвердження основних прав людини, а й реалізацію принципу верховенства права загалом [18, с. 91]. Тобто пропорційність завжди є мірилом адекватності втручання державою в права і свободи людини. У випадку з відстороненням суддів також враховується адекватність втручання в їхню незалежність, а не лише щодо обмеження їхнього права на працю. Тому враховуються усі об'єктивні та суб'єктивні обставини в поєднанні з наслідками відсторонення судді.

На особливо важливе місце принципу пропорційності під час прийняття рішень або вжиття заходів, які матимуть вплив на права, свободи та інтереси особи, вказується у вітчизняних судових органах. Зокрема, в рішенні окружного адміністративного суду вказується, що метою дотримання цього принципу є досягнення розумного балансу між публічними інтересами, на забезпечення яких спрямовані рішення або дії суб'єкта владних повноважень, та інтересами конкретної особи. Принцип пропорційності, зокрема, передбачає, що:

1) здійснення повноважень, як правило, не має спричиняти будь-яких негативних наслідків, що не відповідали б цілям, яких заплановано досягти;

2) якщо рішення або дія можуть обмежити права, свободи чи інтереси осіб, то такі обмеження мають бути виправдані необхідністю досягнення важливіших цілей;

3) несприятливі наслідки для прав, свобод та інтересів особи внаслідок рішення чи дії суб'єкта владних повноважень мають бути значно меншими від тієї шкоди, яка могла б настати за відсутності такого рішення чи дії;

4) для досягнення суспільно-корисних цілей необхідно обирати найменш «шкідливі» засоби [11]. Отже, рішення має бути прийняте з урахуванням того, що має бути наявна взаємна відповідність конструкції «мета застосування є більш вагомою за наявність негативних наслідків», «відсутність рішення призведе до більш негативних наслідків, ніж здійснення обмеження індивідуального права».

Також у науковій літературі вказується на існуванні традиційного тесту на пропорційність, який включає в себе три критерії:

1) «відповідність/доречність (appropriateness)» заходу, що застосовується/застосовуватиметься. Під час перевірки на застосовність цього елемента розглядається, чи вибраний захід, який так чи інакше може вплинути на права особи, є доречним, придатним для досягнення мети або для сприяння досягненню бажаної мети;

2) «необхідність (necessity)» заходу, що застосовується або застосовуватиметься. Під час перевірки цього елемента розглядається, чи вибрана міра (захід) є дійсно необхідною(им), тобто якщо немає альтернативи такому застосовному заходу;

3) «адекватність (adequacy)» заходу, що застосовується або що застосовуватиметься, тобто пропорційність у вузькому сенсі. Під час перевірки цього елемента розглядається, чи вибрана міра, яка є «відповідною» та «необхідною», не руйнує справедливий баланс між обмеженим правом та цілями, які переслідуються, і/або не руйнує сутність права, яке обмежено [19, с. 70; 14, с. 88]. Знову ж таки, застосування даного тесту надасть можливість встановити баланс між публічним інтересом та правом особи, визначається рівень шкоди негативних наслідків під час обмеження права особи та продовження його реалізації, співставляються негативні наслідки під час існування цих різних «сценаріїв».

Отже, пропорційність під час відсторонення судді проявляється в тому, що співставляються такі категорії, як «наслідки обмеження права на працю судді та гарантій його незалежності» та «мета застосування відсторонення». Фактично оцінюється баланс між незалежністю судді та необхідністю збереження авторитету судової влади, доцільність втручання. Суть зводиться до того, що мета відсторонення судді має бути більш вагомою за наслідки такого відсторонення, вона має бути достатньо мотивованою, мати мінімальні обтяження для судді.

Щодо принципу законності, то він також є загальноправовим принципом. Законність часто описується як «суворе і неухильне слідування державними органами та посадовими особами

закону в процесі застосування права», або ж як «слідування праву органами держави і її громадянами» [20, с. 86]. Щодо відсторонення суддів, то даний принцип, на нашу думку, проявляється в тому, що практичне застосування відсторонення суддів має здійснюватися виключно у відповідності до положень норм законодавства. До правових положень, які розкривають принцип законності щодо відсторонення суддів, слід віднести такі положення:

- 1) можливість застосування відсторонення суддів передбачається виключно нормами законів;
- 2) застосування відсторонення суддів допускається не інакше як на підставах та в порядку, передбаченому законом, із належним обґрунтуванням мотивів відсторонення;
- 3) рішення про відсторонення може бути прийнятим виключно конституційно уповноваженим на це органом – Вищою радою правосуддя, утвореною відповідно до положень законодавства, у складі, визначеному законом.

Ще одним конституційним принципом, який поширюється на будь-які правовідносини, є принцип рівності. Цей принцип впливає із статті 24 Основного Закону, відповідно до якого громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [8]. Реалізація цього принципу під час відсторонення суддів полягає в тому, що за однакових обставин завжди питання про відсторонення суддів має вирішуватися однаково, під час цього на прийняття рішення щодо застосування чи незастосування відсторонення до судді не може впливати раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мова або інші ознаки, всім забезпечуються рівні можливості щодо оскарження рішення про застосування вказаного заходу юридичного впливу.

Загалом, як убачається з описаного, принцип верховенства права передбачає забезпечення справедливості під час відсторонення судді, він проявляється також через необхідність забезпечення пропорційності та законності під час застосування цього заходу, рівності та уникнення дискримінації.

Крім того, є ще й спеціальні принципи, які стосуються виключно відсторонення суддів, якими є принцип публічності розгляду відсторонення судді, невідворотності застосування до судді відсторонення в разі наявності законодавчо визначених підстав, строковість, обов'язковість рішення про відсторонення.

Під час відсторонення суддів використовується принцип публічності, оскільки розгляд документів, на підставі яких ухвалюється рішення про відсторонення судді, здійснюється відкрито, результати про прийняте рішення підлягають обов'язковому публічному доведенню, тобто опублікуванню. Разом із тим у науковій літературі вказується на недоцільність щодо відкритого розгляду справ про відсторонення судді від посади, про обрання запобіжного заходу щодо нього, що пояснюється тим, що це може зашкодити неупередженості й усебічності розслідування відповідного кримінального провадження, адже під час онлайн-трансляції засідання ВРП оголошуються дані досудового слідства, в тому числі оперативна інформація, оприлюднюються особисті дані судді, відомості щодо його професійної діяльності й низка інших важливих аспектів. У кінцевому результаті такий розголос може негативно відобразитися на кінцевому результаті кримінального провадження [21, с. 280]. Частково погоджуючись із даною позицією, вважаємо, що засідання має бути закритим виключно у частині оголошення відомостей кримінального провадження, розголошення яких може завдати шкоди такому провадженню. В іншій частині засідання розгляду відсторонення, як і під час інших підстав відсторонення розгляд має бути відкритим з огляду на те, що відсторонення має важливий суспільний інтерес та значення для відновлення довіри до судової влади, відкритість є додатковою гарантією прийняття законного рішення.

Також аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати про наявність принципу невідворотності застосування до судді відсторонення в разі наявності законодавчо визначених підстав. Відповідно до цього принципу вповноважені державні органи, встановивши наявність підстав для відсторонення судді, зобов'язані забезпечити їхнє застосування незалежно від бажання судді чи будь-яких інших осіб.

Ще одним принципом відсторонення суддів є строковість застосування цього заходу, наявності меж строку відсторонення. Як уже зазначалося, відсторонення є строковим заходом, тобто тим заходом, який не має абсолютного, необмеженого, постійного характеру, а має тимчасовий характер. Принцип строковості відсторонення суддів полягає в тому, що цей захід правового

впливу застосовується виключно в межах визначених законом строків, які можуть бути продовженими, але таке продовження також має свої межі.

Свого часу ВАСУ під час здійснення аналізу судової практики у справах про відсторонення судді від посади у зв'язку із притягненням його до кримінальної відповідальності продовження строку відсторонення судді від посади вказував на право особи на участь у процесі прийняття рішення [10]. Хоча з моменту здійснення вказаного аналізу відбулися суттєві зміни в законодавстві, даний принцип, на наш погляд, лишається актуальним під час прийняття рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Чинне законодавство передбачає можливість, а не обов'язкову участь судді під час розгляду Вищою радою правосуддя питання про його відсторонення. Під час цього не визначається обов'язок залучення судді до участі у процесі прийняття рішення про його відсторонення в разі, якщо він виявив таке бажання. Відповідні положення законодавства носять диспозитивний характер. Це, вважаємо, є недоліком законодавства, який варто усунути. Адже відповідно до Резолюції (77) 31 про захист прав особи відносно актів адміністративних органів, прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 28 вересня 1977 року щодо будь-якого адміністративного акта, який за своїм характером може несприятливо впливати на права, свободи та інтереси особи, така особа може пред'явити факти й аргументи та, у відповідних випадках, докази, що будуть враховані адміністративним органом. У відповідних випадках особу, якої це стосується, повідомляють у належний час і способом, прийнятний для справи, про ці права (принцип 1 цієї Резолюції). Реалізація наведеного принципу повинна узгоджуватися з вимогами щодо належного та ефективного управління (абзац другий Додатка до Резолюції). Це, зокрема, означає, що зацікавлена особа не вислуховується, якщо немає можливості відкласти прийняття адміністративного акту. Так само особі не надається можливість бути заслуханою, якщо це надмірно затягне адміністративну процедуру (пункт 18 Пояснювальної записки до Резолюції) [10]. Саме тому судді повинна надаватися можливість викласти свою позицію, що є додатковою гарантією прийняття справедливого рішення без допущення помилок через упущення певних обставин, на які може вказати суддя, щодо якого розглядається питання про відсторонення.

Також необхідно виділити такий принцип, як обов'язковість рішення про відсторонення судді. Вища рада правосуддя є квазісудовим органом, який під час вирішенні питання про відсторонення судді фактично здійснює судове повноваження. Як відомо, рішення суддів носять обов'язковий характер. Тому аналогічно і рішення Вищої ради правосуддя, яка, ухвалюючи рішення щодо відсторонення судді, здійснює судову функцію, аналогічно повинне мати такий же статус обов'язковості, як і судові рішення. Крім того, обов'язковість рішень вказаного органу впливає з положень законодавства щодо необхідності направлення копії рішення ініціатору відсторонення судді, судді, якого відсторонили, голові суду, в штаті якого перебуває суддя, а також опублікування такого рішення для широкого загалу.

Висновки. Отже, **принципами відсторонення суддів** є закріплені в законодавстві правила, на яких базується таке відсторонення. До таких принципів відносяться:

- 1) принцип верховенства права, який, зокрема, але не виключно, включає принцип пропорційності, законності, обґрунтованості;
- 2) принцип рівності;
- 3) принцип невідворотності застосування до судді відсторонення в разі наявності підстав;
- 4) принцип строковості;
- 5) принцип обов'язковості рішення ВРП про відсторонення судді, принцип наявності правових гарантій захисту судді під час відсторонення;
- 6) принцип участі судді у процесі прийняття рішення щодо його відсторонення.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#n17> (дата звернення: 16.01.2019)

2. Малый толковый словарь русского языка / В.В. Лопатин, Л.Е. Лопатина. Москва : Русский язык, 1990. 719 с.

3. Шаганенко В.П. Роль та значення принципів права в системі права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 303–309.

4. Климчук Ю.В. Система принципів міжнародного гуманітарного права : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.11. ; Нац. юрид. акад. України. Харків, 2002. 215 с.
5. Васильєв А.М. Правовые категории: Методологические аспекты разработки категорий права. Москва : Юрид. лит., 1976. 264 с.
6. Ведерніков Ю.А. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. URL : https://pidruchniki.com/12631113/pravo/printsipl_prava_ponyattya_riznovidi_rol_pravovomu_regulyuvanni (дата звернення: 19.02.19).
7. Глевська Н.В. Принципи правового регулювання відсторонення працівника від роботи. *Форум права*. 2009. № 3. С. 174–178. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_28 (дата звернення: 19.01.19).
8. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (дата звернення: 20.01.19).
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15 рп/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення: 19.03.19)
10. Аналіз судової практики у справах про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності, продовження строку відсторонення судді від посади. URL : www.vas.u.gov.ua/userfiles/file/Uzagal_sud_prak/Analiz_vidstoronenna_suddiv.doc+&cd=4&hl=uk&ct=clnk&gl=ua&client=safari (дата звернення: 20.03.19).
11. Рішення Львівського окружного адміністративного суду у справі №1340/4238/18 від 23 жовтня 2018 року. URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/77581900/> (дата звернення 19.03.19)
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 травня 2018 року у справі № П/800/487/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74262255>.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12> (дата звернення: 19.01.19).
14. Загорська О.І. Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури щодо протидії корупції Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (13 червня 2018 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. 206 с.
15. Постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 1 серпня 2017 року. URL : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/5f910ebe5466ef35c2258176003533d2/\\$FILE/21-1166%D0%B017.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/5f910ebe5466ef35c2258176003533d2/$FILE/21-1166%D0%B017.doc).
16. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88 (дата звернення: 20.02.19).
17. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст. 50 (дата звернення: 20.02.19).
18. Євтошук Ю. Принцип пропорційності у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 1. С. 90–101.
19. Christensen J. Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the ECHR. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009. supra note 2. 690 p.
20. Бистрик Г.М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 1. С. 85–90.
21. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10; Нац. ун-т «Одес. юрид.акад». Одеса, 2018. 526 с.